

آیین رفتار حرفه‌ای در حسابداری و حسابرسی

دکتر غلامرضا بیات^۱

چکیده

اخلاق ریشه در سرشت انسان (عقل و احساس) دارد. معنویت انسان واقعیتی فطری و لایتناهی، و رعایت اخلاق یکی از مظاهر این معنویت و مبنای اولیه زندگی اجتماعی است. در حرفه حسابداری و حسابرسی اخلاق حرفه‌ای شاخص اندازه‌گیری رفتار مناسب و ابزاری جهت تعیین روابط درست از نادرست است. در حقیقت اصول و احکام اخلاقی در این حرفه مسؤلیت حسابداری حرفه‌ای را در قبال جامعه، صاحب‌کار و دیگر ذی‌نفعان تبیین می‌نماید. واقعیت این است که در دنیای امروز بدون اخلاق نمی‌توان به دیگران اعتماد کرد و با آنها زیست، همچنین نمی‌توان برخورد مناسبی با محیط زیست و کل هستی داشت. به بیان دیگر می‌توان گفت چه هنگامی که ما مشغول کارهای جزئی و کوچک هستیم چه آنگاه که در یک گفت‌وگوی ساده شرکت می‌کنیم و چه زمانی که به زندگی اجتماعی و مسؤلیت‌های حرفه‌ای می‌پردازیم به اصول و اندیشه‌های اخلاقی نیاز داریم. اخلاق و آیین رفتار حرفه‌ای در حسابداری و حسابرسی تلاشی است در این راه و پاسخی مقدماتی به این نیاز است.

واژگان کلیدی

اخلاق حرفه‌ای، آیین رفتار حرفه‌ای، اخلاق در حسابداری و حسابرسی

مقدمه

۱۹۷۲ اندیشه هماهنگ‌سازی استانداردهای حسابداری در هشتمین کنگره بین‌المللی حسابداری مطرح و متعاقب آن کمیته همکاری‌های بین‌المللی حرفه حسابداری کار تدوین استانداردهای بین‌المللی حسابداری را برعهده گرفت. سپس در سال ۱۹۷۷ فدراسیون بین‌المللی حسابداران با شرکت ۶۳ انجمن از ۴۹ کشور فرآیند هماهنگی در حسابداری حرفه‌ای را در دستور کار خود قرار داد و رویه‌ها و ضوابط حسابداری، قواعدی جهانی پیدا کرد. علی‌رغم تلاش‌های صورت گرفته و پیشرفت‌های چشم‌گیر علمی و فنی، مسائل اخلاقی بنگاه‌های تجاری در دو دهه اخیر موجب شد تا اعتماد جامعه جهانی به توانایی حرفه حسابداری و حسابرسی در حفظ منافع سرمایه‌گذاران کاهش یابد. استمرار رفتارهای غیر اخلاقی نشان داد که اصول اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی فراتر از رعایت قواعد فنی است. بدین ترتیب ضرورت رعایت اخلاق بیش از پیش مورد توجه قرار گرفت و فدراسیون بین‌المللی حسابداران به کمیته‌ای مأموریت داد نسبت به تهیه آیین رفتار حرفه‌ای اقدام نماید. این کمیته در سال ۱۹۹۶ اولین آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای را تدوین نمود تا به‌عنوان الگو و رهنمود اخلاقی مورد استفاده قرار گیرد.

تعریف اخلاق

اخلاق^۲ از دیدگاه معناشناسی جمع خلق و خلق در لغت به معنی عادت و رویه است. در لغت‌نامه دهخدا اخلاق به

انقلاب تکنولوژیک پایان هزاره دوم میلادی نظام اقتصادی جهان را به گونه‌ای بنیادین دگرگون ساخت. تجدید ساختار سرمایه‌داری، توسعه اقتصاد بازار، ظهور قطب‌های جدید در اقتصاد جهان، گسترش بازارهای مالی، افزایش رقابت، انباشت سرمایه، رشد شرکت‌های فرمانطقه‌ای از جمله این دگرگونی‌هاست. تحولات مذکور و پیشرفت‌های حاصل از توسعه تکنولوژی ارتباطات و فناوری اطلاعات شکل جدیدی از روابط تجاری در جهان امروز پدید آورده، سرمایه نقش مهم‌تری یافت و فاصله بین مالکیت و مدیریت شرکت‌ها بیشتر شد. در این میان حسابداری به‌عنوان ابزار تبیین روابط اقتصادی بنگاه‌ها و دانشی توصیفی و تحلیلی که رویدادهای مالی را سنجش، تحلیل و گزارش می‌کند نقش مهم‌تری یافت. امروز گزارشات حسابداری صرفاً نشانگر رویدادهای مالی نیست، بلکه شاخص موفقیت و ابزار تصمیم‌گیری در بنگاه‌های اقتصادی نیز محسوب می‌شود. در جهان امروز اهمیت گزارشات مالی از سنجش کارایی مدیران و ارائه عملکرد بنگاه به سرمایه‌گذاران فراتر رفته و اعتباردهندگان، دولت‌ها، بانک‌ها و ذی‌نفعان دیگر به جمع استفاده‌کنندگان از اطلاعات مالی و گزارشات آن پیوسته‌اند. ویژگی‌های جهان در پایان هزاره دوم میلادی، اهمیت نقش حسابداری در اقتصاد و بروز مسائل اخلاقی در رفتار بنگاه‌های تجاری موجب شد تا ضرورت بازنگری در استانداردهای فنی و رفتار حرفه‌ای پدید آید. در سال

حسابرسی و روزنامه‌نگاری علاوه بر داشتن ویژگی‌های مشترک به سبب اهمیت اجتماعی از اخلاق حرفه‌ای تدوین شده برخوردارند. ویژگی‌های مشترک در حرفه‌های مذکور عبارتند از:

۱. تعریف صلاحیت ورود به حرفه
  ۲. پیچیدگی در فناوری و دانش حرفه‌ای
  ۳. مسئولیت‌پذیری در ارائه خدمت به جامعه
  ۴. نیاز به کسب مقبولیت و اعتماد جامعه
- اصول اخلاقی در این حرفه‌ها باید با بنیادهای رفتاری است. در واقع در رفتارهای اجتماعی تعیین اینکه چه باید کرد و چه نباید کرد بر عهده اخلاق است. از این رو آنچه محور اصلی احکام حرفه‌ای را تشکیل می‌دهد همین بنیادها و بنیادها است. این احکام بر مبنای ارزش‌های پذیرفته شده صادر می‌شوند و با تعابیری مثل خوب و بد، درست و نادرست توصیف می‌شوند. ماکس وبر محدوده اخلاق را به سه بخش تقسیم نموده است:

- ۱- اخلاق در خانواده و زندگی خصوصی
  - ۲- اخلاق در زندگی اقتصادی
  - ۳- اخلاق در سیاست و روابط اجتماعی
- بر این اساس اخلاق حرفه‌ای در حسابداری و حسابرسی زیر مجموعه اخلاق کسب‌وکار و اخلاق کسب‌وکار زیر مجموعه اخلاق در زندگی اقتصادی محسوب می‌شود.

حرفه حسابداری و حسابرسی

حسابداری و حسابرسی به علت داشتن نقش مؤثر در کسب‌وکار از دیرباز در جوامع مختلف مورد توجه بوده است. شاید بتوان قدمت این حرفه را به اندازه قدمت تمدن بشری دانست. در حقیقت از زمانی که تجارت آغاز شد. ثبت معاملات و گزارشگری مورد استفاده قرار گرفت. در تمدن‌های باستان حساب‌های خراج، مالیات و دارائی‌های حکومت به نحوی ثبت و نگهداری می‌شده است. از جمله ۳۶۰۰ سال قبل در تمدن باستانی سومری‌ها نظام مالی جامعی که نشان‌دهنده موجودی غلات، تعداد دام‌ها، میزان املاک حکومت بوده وجود داشته است. همچنین در تمدن‌های باستانی لیدی، ایران و مصر حساب درآمدها و مخارج حکومت به‌دقت ثبت و نگاهداری می‌شده است. در قرن سیزدهم و چهاردهم میلادی با رشد صنعت، بازرگانی و بانکداری پیشرفت قابل توجهی در نگهداری حساب‌ها به‌وجود آمد و سرانجام در سال ۱۸۰۰ میلادی موازنه حساب و تهیه صورت سود و زیان مطرح و متداول شد. به‌دنبال انقلاب صنعتی دامنه عملیات تولیدی بازارهای سرمایه گسترده شد. با تفکیک مالکیت بنگاه‌ها از مدیریت و تأسیس شرکت‌های سهامی حرفه حسابداری اهمیت ویژه یافت. در ایران در قانون تجارت مصوب اردیبهشت سال ۱۳۱۱ در خصوص وظایف مفتش یا کمیسر شرکت‌ها مقرراتی وضع شد، و برای اولین بار انجمن حسابداران خبره ایران در سال ۱۳۶۴ اقدام به تدوین آیین‌نامه انضباطی و رفتار حرفه‌ای نمود.

مسائل اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی

رسوایی‌های ناشی از تقلب‌های مالی و فروپاشی شرکت‌های بزرگی همچون انرون^۵، ورلداکام^۶ و پارمالات^۷

معنی خوی‌ها بیان شده، واژه انگلیسی آن در لغت‌نامه و بستر به معنی مطالعه راه‌های درست و غلط در رفتار انسان است. علم اخلاق، رفتار خوب یعنی آنچه را باید رخ دهد تحت قاعده بیان می‌نماید و در پی دست یافتن به اصول و قواعدی است که به کار بستن آنها موجب خیر و سعادت انسان می‌شود. به بیان دیگر علم اخلاق صفات نیک و بد، رفتار پسندیده و ناپسند و هنجارها را مورد مطالعه قرار می‌دهد. اخلاق کسب‌وکار یکی از بخش‌های اخلاق کاربردی است و در فرهنگ و بستر به معنای رفتار بی‌طرفانه، عادلانه و صحیح در جهان تجارت است. از اجزاء آن می‌توان به اخلاق حرفه‌ای اشاره کرد، اخلاق حرفه‌ای^۲ زیر مجموعه اخلاق کسب‌وکار^۳ و شامل احکام و روش‌های پسندیده ایست که در یک حرفه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

اخلاق حرفه‌ای

پیدایش حرفه در اقتصاد ناشی از تقسیم کار در زندگی اجتماعی و تخصصی شدن امور در جوامع بشری است، گذشت زمان، رشد روز افزون دانش و فناوری و پیچیده‌تر شدن روابط و مناسبات اجتماعی توسعه حرفه‌ها را در پی داشته است. شاغلین حرفه‌ها روز به روز نقش مهم‌تری در بهبود رفاه عمومی جامعه و ادای مسئولیت برعهده گرفته‌اند. کیفیت ارائه خدمات و اعتبار و اعتماد ایجاد شده موجب تداوم حیات حرفه‌ها و اشتغال اعضای آن در طول تاریخ بوده، به بیانی دیگر مقبولیت جامعه سرمایه اصلی و سبب استمرار هر حرفه شده است. تداوم کار و حفظ این سرمایه از ضرورت و اهمیت ویژه برخوردار است. مقبولیت اجتماعی و کسب رضایت جامعه وقتی میسر است که ارائه خدمات، از اصول و ضوابط دقیق برخوردار باشد. نظام هر حرفه ترکیبی از قوانین، مقررات و اخلاق حرفه‌ای است که بر آن حاکم است. ضوابط رفتاری و اخلاقی هر حرفه مهم‌ترین خطمشی آن را تشکیل می‌دهد و مواردی چون تعریف مفاهیم اصلی حرفه، روابط اعضای با جامعه، روابط اعضای با یکدیگر را دربر می‌گیرد. اخلاق حرفه‌ای دانشی است که به نحو روشن‌مند رفتار مناسب و درست را در هر حرفه تبیین و رهنمودهای عملی و کاربردی به منظور تعیین حد و مرز مسئولیت‌ها ارائه می‌دهد. بسیاری از حرفه‌های شناخته شده اصول و استانداردهای کاربردی برای اخلاق حرفه‌ای تدوین نمودند. هدف اساسی از تدوین استانداردهای رفتاری این است که مسئولیت‌های اخلاقی در قبال جامعه، دیگران و محیط مشخص شود. مشاغل پزشکی، مهندسی، وکالت، حسابداری،

حسابرس باید بر اساس برآورد خطر روش‌هایی را طراحی کند که از کشف موارد ارائه نادرست و تقلب یا اشتباهات با اهمیت به گونه‌ای معقول اطمینان حاصل نماید

نشان داد که رعایت استانداردها و ضوابط فنی در انجام مسئولیت‌های حرفه‌ای کافی نیست. حسابداران حرفه‌ای باید علاوه بر رعایت استانداردها و ضوابط فنی به رعایت اخلاق حرفه‌ای نیز متعهد باشند. انرون یکی از بزرگترین شرکت‌های فعال در زمینه انرژی به علت تقلب، حساب‌سازی، فروش پروژه‌های زیان‌ده به شرکت‌های کاغذی و ثبت مطالبات واهی در دفاتر و صورت‌های مالی ورشکست و نود میلیارد دلار زیان به سهامداران این شرکت وارد شد. مؤسسه حسابرسی آرتوراندرسن^۸ با تسلیم شدن در برابر خواسته مدیران شرکت انرون و نادیده گرفتن شواهد حسابرسی و تلقی نادرست از " انحراف با اهمیت " موجب خدشه‌دار شدن وجهه حسابرسی نزد سرمایه‌گذاران شد. خبر تکان‌دهنده دیگری در جولای سال ۲۰۰۲ بازار سرمایه آمریکا را لرزاند. شرکت ورلد کام ورشکست شد و آقای برنی (برنارد) ابرز مؤسس آن به اتهام کلاهبرداری به ۸۵ سال زندان محکوم شد. شرکت ورلد کام در سال ۱۹۸۳ با نام شرکت LDDS تأسیس و با سیاست قرض کن توسعه داده و با خرید و ادغام شرکت‌های کوچکتر رشد کرد. تا آنجا که به دومین شرکت مخابرات راه دور آمریکا با هشتاد هزار کارمند و بیست میلیون مشترک در سراسر جهان تبدیل شد. بعد از توسعه حوزه فعالیت شرکت مشخص شد تقاضا به اندازه ظرفیت ایجاد شده وجود ندارد. حتی امروز در حدود ۹۰ درصد از مجموع ۳۹ میلیون مایل فیبرنوری نصب شده در سراسر آمریکا بلااستفاده و به‌صورت فیبر تاریک^۹ باقی مانده است. مدیران شرکت در سال‌های ۲۰۰۱ و ۲۰۰۲ به‌منظور جلوگیری از سقوط سهام سعی در حساب‌سازی و پنهان کردن زیان نمودند. ولی تخلفات مالی در نجات شرکت مفید واقع نشد و شرکتی که روزگاری ارزش هر سهم آن به بیش از ۶۰ دلار بالغ می‌شد ورشکست شد و ۱۸۰ میلیارد دلار به سهامداران آن خسارت وارد شد. تقلب مالی ۱۸ میلیارد دلاری پارامالات مورد دیگری از مسائل اخلاقی در سال‌های اخیر است. در اواخر سال ۲۰۰۳ با سررسید مهلت پرداخت مبلغی معادل ۱۸۰ میلیون دلار بابت خرید از سهامداران کوچک دربرزیل مسئولین مالی شرکت پارامالات قادر به انجام تعهد خود نشدند. این در حالی بود که دفاتر مالی شعبه‌ای از پارامالات حدود ۵ میلیارد دلار موجودی نشان می‌داد. ابعاد مشکل با مفقودالاثر بودن موجودی در حساب‌ها شکل دیگری به خود گرفت و تقلب مالی زمانی افشاء شد که حسابرسان اعلام کردند این شرکت برخلاف ادعای خود مبلغ ۵ میلیارد دلار در بانک امریکن موجودی ندارد. در پی آن مشخص شد مدارک ارائه شده روی سربرگ بانک مبنی بر وجود ۵ میلیارد دلار فاقد ارزش بوده و مهر بانک جعل شده است.

در ۲۹ کشور جهان تبدیل شد با حساب‌سازی و رسوائی مالی اعلام ورشکستگی کرد.

علل مسائل اخلاقی در حرفه حسابداری و حسابرسی

۱- تقلب، منظور از تقلب اقدام عمدی یک یا چند نفر از مدیران، کارکنان و یا اشخاص ثالث است که به‌منظور ارائه صورت‌های مالی نادرست صورت می‌پذیرد و می‌تواند موارد زیر را شامل شود:

- ۱-۱- دستکاری، جعل، یا تغییر اسناد و مدارک
- ۱-۲- ثبت معاملات بدون مدارک مثبت
- ۱-۳- ثبت دفاتر ناقص یا دوگانه
- ۱-۴- ارائه نادرست آثار مالی معاملات یا حذف آنها از اسناد و مدارک
- ۱-۵- عدم رعایت قوانین مالی و مالیاتی و مقررات مربوط
- ۲- سوء استفاده از دارایی‌ها
- ۳- نادیده‌گرفتن کنترل‌های داخلی به‌منظور سوء استفاده
- ۴- وادار کردن زیر دستان به ثبت نادرست معاملات
- ۵- تبانی با حسابرس به‌منظور عدم افشاء تخلفات مالی
- ۶- بکارگیری نادرست رویه‌های حسابداری
- ۷- ندادن اطلاعات مربوط به معاملات و یا ارائه اطلاعات نادرست به حسابرس و مراجع ذیربط
- ۸- افشاء اطلاعات محرمانه صاحب‌کار نزد رقبا و دیگران
- ۹- عدم تأمین ذخیره کافی برای کاهش ارزش موجودی‌ها و هزینه‌های ثبت نشده
- ۱۰- عدم ارائه اطلاعات و یا دادن اطلاعات نادرست به بازار سرمایه به‌منظور تأثیرگذاری بر قیمت سهام

- ۱- مسائل قابل طرح درحوزه حسابرسی به شرح زیر است:
- ۱- عدم رعایت صلاحیت حرفه‌ای
- ۲- تسلیم شدن حسابرس در برابر فشارهای غیرعادی درون‌سازمانی یا برون‌سازمانی
- ۳- مشارکت حسابرس در فعالیت‌های مغایر و خلاف قوانین و مقررات حرفه
- ۴- وابستگی مالی و یا استخدامی با صاحب‌کار و یا واحد اقتصادی مورد رسیدگی

● کیفیت ارائه خدمات و اعتبار و اعتماد ایجاد شده موجب تداوم حیات حرفه‌ها و اشتغال اعضای آن در طول تاریخ بوده، به بیانی دیگر مقبولیت جامعه سرمایه اصلی و سبب استمرار هر حرفه شده است

که محدودیت‌های ارائه خدمات رعایت شود و دامنه کار هماهنگ با نقش حرفه‌ای باشد.

۸- صلاحیت حرفه‌ای: حسابدار حرفه‌ای باید اطلاعات کافی از روش‌ها و تکنیک‌ها در کار حرفه‌ای داشته باشد و همچنین از تحصیلات، مهارت‌ها و تجربیات لازم برخوردار باشد.

۹- رعایت اصول و ضوابط فنی: رعایت استانداردهای پذیرفته شده حسابداری و حسابرسی الزامی است.

حسابدار حرفه‌ای موظف است در انجام کار مراقبت‌های حرفه‌ای را لحاظ نماید. از جمله رعایت قانون، شکل گزارش، به موقع بودن گزارش، دقت در ارقام مندرج، روش‌های صحیح کار، استانداردهای کیفیت و سایر استانداردهای پذیرفته شده.

۱۰- رعایت رفتار حرفه‌ای: رعایت شأن و منزلت حرفه و شخصیت حسابدار حرفه‌ای امری الزامی است. حسابدار نباید مرتکب رفتاری شود که به اعتبار حرفه خدشه وارد کند.

۵- انتخاب عمدی نمونه به گونه‌ای که معرف جامعه نباشد.

۵- اشتباه عمدی در تعمیم اشتباهات کشف شده (از نمونه به کل جامعه).

۷- نتیجه‌گیری غلط به منظور پنهان نمودن اشتباه یا تحریفی با اهمیت

۸- اظهار نظر حسابرسی قبل از کسب شواهد (قبل از آزمون کنترل‌های داخلی و آزمون محتوا) و پیش‌داوری

۹- عدم افشاء معاملات انجام شده با اشخاص وابسته (اعضاء هیأت مدیره و مدیر عامل)

۱۰- عدم افشاء رویدادهای بین تاریخ ترازنامه و گزارش حسابرسی

حسابرس باید براساس برآورد خطر روش‌هایی را طراحی کند که از کشف موارد ارائه نادرست و تقلب یا اشتباهات با اهمیت به گونه‌ای معقول اطمینان حاصل نماید.

رهنمودهای اخلاقی در حسابداری و حسابرسی

رهنمودهای اخلاق حرفه‌ای شامل دو بخش اصول بنیادی^{۱۱} و احکام^{۱۲} است. اصول، مسئولیت حرفه‌ای را در مقابل جامعه، صاحب کار و اعضاء بیان می‌کند و احکام، کاربرد عملی اصول است. عمده‌ترین اصول مطرح شده در اخلاق حرفه‌ای حسابداری و حسابرسی عبارتند از:

۱- توجه به منافع جامعه: حسابدار حرفه‌ای باید منافع همه ذینفعان اعم از جامعه، صاحب کار، اعتباردهنده و کارکنان را مد نظر قرار دهد.

۲- مسئولیت‌پذیری: درک عمیق از مسئولیت‌های حرفه‌ای، اخلاقی و قانونی ضرورت کار در این حرفه است.

۳- درستکاری: یعنی پایبندی حسابدار حرفه‌ای به اصول اخلاق عمومی

۴- بی‌طرفی در داور: حسابدار حرفه‌ای باید قضاوتی دور از تضاد منافع و نفوذ دیگران داشته باشد و پیش‌داوری نکند.

۵- حفظ استقلال: یعنی توانایی حسابدار حرفه‌ای در حفظ بی‌طرفی. حسابرس مستقل نباید منافع مستقیم و یا منافع غیر مستقیم با اهمیت در واحد مورد رسیدگی داشته باشد.

۶- راز داری: اطلاعات مربوط به صاحب کار باید محرمانه تلقی شود، حسابرس حق ندارد اطلاعات محرمانه صاحب کار را بدون اجازه او فاش کند. افشاء این گونه اطلاعات فقط در مراجع ذیصلاح و قانونی مجاز است.

۷- رعایت دامنه و نوع خدمت: این اصل بیانگر این است

پانویس

۱- مدرس دانشکده علوم اقتصادی تهران

bayatgr@gmail.com

- 2- Ethics
- 3- Professional Ethics
- 4- Business Ethics
- 5- Enron
- 6- World Com
- 7- Parmallat
- 8- Arthur Anderson
- 9- Dark Fiber
- 10- Deloitte & Touche
- 11- Principles
- 12- Rules of Ethics

منابع

۱- اخلاق حرفه‌ای، احد فرامرز قراملکی، تهران: احد فرامرز قراملکی، ۱۳۸۲

۲- اصول حسابرسی، والتربی، میگز .... و دیگران، ترجمه عباس ارباب سلیمانی، محمود نفری، تهران: سازمان حسابرسی، ۱۳۸۱

۳- اصول و ضوابط حسابداری و حسابرسی، آئین رفتار حرفه‌ای، کمیته فنی، سازمان حسابرسی، تهران: سازمان حسابرسی، ۱۳۷۷

۴- رهنمودهای حسابرسی، کمیته تدوین رهنمودهای حسابرسی، تهران: سازمان حسابرسی، ۱۳۷۶

5) Accounting Ethics, Ronald F. Duska and Brenda Shay Duska, New York: Blackwell Publishing, 2006

6) Business Ethics, Roger Bradburn London : Continuu, 2001

در جهان امروز اهمیت گزارشات مالی از سنجش کارائی مدیران و ارائه عملکرد بنگاه به سرمایه‌گذاران فراتر رفته و اعتباردهندگان، دولت‌ها، بانک‌ها و ذی‌نفعان دیگر به جمع استفاده‌کنندگان از اطلاعات مالی و گزارشات آن پیوسته‌اند

سرمایه اجتماعی؛ مفاهیم و کاربردها

طیبه امیرخانی^۱

چکیده

این مقاله به بررسی مفهوم سرمایه اجتماعی می‌پردازد. در این راستا ابتدا تعدادی از شاخص‌ترین تعاریف از سرمایه اجتماعی مطرح گردیده و سپس سطوح گوناگون برای تحلیل سرمایه اجتماعی شرح داده می‌شود. اهمیت سرمایه اجتماعی در سازمان و مدیریت و نقش آن در سازمان در ادامه مورد بحث قرار می‌گیرد. در انتها راه‌هایی برای ایجاد و حفظ سرمایه اجتماعی در پیشنهاد می‌شود و در نهایت به نتیجه‌گیری پرداخته می‌شود.

واژگان کلیدی
سرمایه اجتماعی، اعتماد، مشارکت

مقدمه

سرمایه اجتماعی از مفاهیم نوینی است که امروزه در جامعه‌شناسی و اقتصاد و به‌تازگی در مدیریت و سازمان به‌صورت گسترده‌ای مورد استفاده قرار گرفته است، این مفهوم به پیوندها، ارتباطات میان اعضای یک شبکه به‌عنوان منبع بالارزش اشاره دارد، که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود. طرح این رویکرد، در بسیاری از مباحث اقتصادی، نشان‌دهنده اهمیت نقش ساختارها و روابط اجتماعی بر متغیرهای اقتصادی است. این سرمایه عمدتاً مبتنی بر عوامل فرهنگی و اجتماعی بوده و شناسایی آن به‌عنوان یک نوع سرمایه، چه در سطح مدیریت کلان و چه در سطح مدیریت سازمان‌ها و بنگاه‌ها، می‌تواند شناخت جدیدی از سیستم‌های اقتصادی-اجتماعی ایجاد کرده و مدیران را در هدایت بهتر سیستم یاری رساند.

تعاریف سرمایه اجتماعی

آنچه بر ابهامات فراوان پیرامون این تئوری (سرمایه اجتماعی) می‌افزاید، تعاریف متعدد در حوزه‌های گوناگون توسط افراد مختلف است. چنانکه در بررسی ادبیات موضوع با انبوهی از تعاریف روبه‌رو می‌شویم که در حوزه‌های متفاوتی ارائه شده‌اند. در زیر به برخی از این تعاریف اشاره می‌شود: سرمایه اجتماعی شبکه شخصی یک فرد و پیوستگی‌های نهادی بر گزیده او را در بر می‌گیرد.

(Belliveau, O Reilly & Wade, 1996:1572)

از نظر فوکویاما سرمایه اجتماعی عبارت است از توانایی‌های افراد برای کار کردن با یکدیگر، به‌منظور دستیابی به اهداف مشترک در گروه‌ها و سازمان‌ها.

(Fukuyama, 1995:10)

علاوه بر تفاوت‌های موجود در تعاریف، تفاوت‌های

اساسی و عمیقی نیز در دیدگاه‌های گوناگون وجود دارد که سه مورد از آنها به‌طور خاص شامل سطح تحلیل، کاربردهای هنجاری و برتری مزایاست که مفهوم‌سازی‌های گوناگون از سرمایه اجتماعی را مشخص می‌سازد.

۱- تفاوت بر مبنای سطح تحلیل

محققان برای تشریح سرمایه اجتماعی از سطوح تحلیل متفاوتی استفاده می‌کنند. به‌طور نمونه فوکویاما^۲ سرمایه اجتماعی را ویژگی ملتها یا نواحی جغرافیایی، پوتنام آن را ویژگی اجتماعات، برت^۳ آن را ویژگی شبکه‌های فردی و بیکر^۴ ویژگی سازمان‌ها در تعاملاتشان با دیگر سازمان‌ها و بلیویو^۵ و همکارانش سرمایه اجتماعی را به‌منزله ویژگی عاملان فردی می‌دانند.

بنابراین در حالی که بعضی از محققان، سرمایه اجتماعی را یک جنبه ملت، جامعه یا ناحیه جغرافیایی می‌دانند در بعضی دیگر از مطالعات، سرمایه اجتماعی، یک دارایی فردی است که در طول دوره کارراه کارکنان افزوده شده و مصرف می‌شود. مثلاً برت، سرمایه اجتماعی را به‌طور آشکار بر اساس ویژگی‌های موقعیتی عاملان فردی و توانایی‌های آنها در انتقال اطلاعات به‌صورت منحصربه‌فرد تعریف می‌نماید که با توجه به موقعیت نسبی یا جایگاهشان در گروه، باعث ایجاد مزایایی برای آنها می‌شود. بنابراین سرمایه اجتماعی، سطوح مختلف تحلیل را در بر می‌گیرد و با استفاده از دیدگاه‌های خرد و کلان تشریح می‌شود.

۲- تفاوت بر مبنای کاربردهای هنجاری

تفاوت دیگر بین محققان، در استفاده از جنبه‌های هنجاری سرمایه اجتماعی است که به‌طور ضمنی در تئوری‌های گوناگون بیان می‌شود. نگرش‌های متفاوت به